

Hverdagens Martyrium – “at gesticulere med sin daglige Existents”¹

*Professor
Bruce H. Kirmmse*

Abstract: The term “martyr” literally means “witness,” but it has generally been associated with those who give up their lives voluntarily for their convictions. In the years leading up to the Revolution of 1848, and even more so in the years following, Kierkegaard occupied himself increasingly with the notion of martyrdom, often defining a martyr as a “witness to the truth” and sometimes including the unambiguous assertion that such a witness would necessarily die for his or her conviction, while at other times leaving unclear the matter of actual death and speaking of a life of ridicule and humiliation. The present paper, “Everyday Martyrdom”, emerges from the author’s immersion in Kierkegaard’s journals and notebooks and follows the sinuous path of Kierkegaard’s reflections on the necessity of martyrdom in the modern democratic age. When one of Kierkegaard’s conservative friends expressed hope for a strong man, a “tyrant,” to set things right, Kierkegaard wrote that what was needed was not a tyrant, but a “martyr.”

Keywords: Søren Kierkegaard – martyrdom – witness – genius – apostle – democracy

I 1843, samme år som Søren Kierkegaard udgav *Enten-Eller*, der foregav at være en samling papirer udgivet af en vis “Victor Eremita,” og også udgav tre samlinger *Opbyggelige Taler*, der udkom under hans eget navn, skulle Kierkegaard have sagt til sin teologiske kollega, C.J. Brandt, at “han var kommet til det Resultat, herefter kun at læse ‘henrettede Mænds Skrifter.’”² Brandt beretter at “Det lød mig i Øieblikket saa paradox, at jeg maatte lee,” men så gik det op for ham, at Kierkegaard henviste til “Martyrer ... der have givet deres Liv i

1. Festforelæsning ved den officielle fejring af Søren Kierkegaards 200-års fødselsdag d. 5. maj 2013, Københavns Universitets festsal.

2. Meddelt af Carl Joachim Brandt (1817-1889), præst og litteraturhistoriker. Se Bruce H. Kirmmse, *Søren Kierkegaard truffet* (København: C. A. Reitzels Forlag 1996), 93. Fra en journaloptegnelse for 1. September 1843 i C. J. Brandts uudgivne “Dagbøger (1835-1855)”, som ejes af Anders Monrad Møller, der velvilligt har til-ladt benyttelse af dem.

Pant paa deres Overbevisning”.³ Kierkegaard morede sig bare med sin tilsigtede mystifikation, men den dybere mening i det, han sagde, var klar.

Efterhånden som Kierkegaards kritik af den overfladiske og useriøse karakter af den etablerede kristenhed tog overhånd, voksede også Kierkegaards optagethed af spørgsmålene omkring martyrium. Dog var Kierkegaard ikke immun over for en vis vaklen omkring ordet “martyr”, som kunne forstås både i sit brede, etymologiske betydning som “vidne” – jf. Kierkegaards hyppige vending “Sandheds-Vidne”⁴ – og en mere snæver og mere almindelig betydning, hvor det betegner et menneske, som faktisk *dør* for sin overbevisning. Som det vil fremgå, var denne vaklen et træk, der gik gennem både Kierkegaards kritik af den ydre verden – dansk kristenhed, især i kølvandet på de store forvandlinger der fandt sted efter revolutionen i 1848 – og sin indre verden, Kierkegaards fortsatte indre søgen efter sin personlige opgave, sin “Bestemmelse” i livet.

I Kierkegaards Danmark, hvor en mere eller mindre konventionel gejstlig som biskop Jacob Peter Mynster kunne udråbes som et “Sandheds-Vidne” (hvilket i Kierkegaards syn var synonymt med at være martyr) af en ambitiøs karrieremager som Hans L. Martensen (som snart derefter efterfulgte Mynster som den danske kirkes primas) – var det i *dette* Danmark, Kierkegaards opgave at være en “martyr”, et “vidne”? Og i så fald, bør han være et af den blodige eller den ublodige slags?

Men burde han kun være en bremse, en drillepind, som fx Sokrates (der forresten endte som martyr)? Og på den tredje side – til trods for alle sin hidsige lovprisninger af martyriet som et spanskrør, der kunne bruges til at tugte det bestående, til trods også for al Kierkegaards selvransagelse om hvilken slags martyrium han egnedes til – måske, grublede Kierkegaard, var han ikke egnet til noget som helst form for martyrium, fordi han var “kun en Digter”.

En vej, ad hvilken vi kan følge Kierkegaards forskellige martyriumstanker, som de udvikler sig, kan søges i den underlige sag om pastor Adler og i Kierkegaards lille værk, *Tvende ethisk-religieuse Smaa-Afhandlinger*. I 1843 havde Adolph Peter Adler, en præst og teolog som Kierkegaard kendte en smule til, udgivet nogle prædikener, hvori han påstod at have haft direkte kontakt med Jesus Kristus, som, hævdede Adler, havde beordret ham til at brænde sine hidtidige skrifter,

3. Ibid.

4. For Kierkegaard betød dette ofte, men ikke altid, nogen som faktisk *døde* for “Sandheden.” Se, fx, journaloptegnelse NB4:29 i *Søren Kierkegaards Skrifter* (København: Gad 1997-2012), bd. 20300-301 (herefter citeret som *SKS*, efterfulgt af bind og sidetal). Optegnelsen er fra januar 1848.

og som derefter samarbejdede med Adler i nedskrivningen af nogle prædikener, som Adler siden udgav. Efterfølgende skrev Adler flere bøger i samme retning og blev erklæret for at være mentalt ustabil og afskediget fra sit præsteembede. Adlers sag er vigtig for os, fordi den gav Kierkegaard anledning til at gøre sig en mængde overvejelser om, hvad det betyder at have et direkte, "umiddelbart" forhold til Kristus eller til Gud, og i særdeleshed overvejelser angående en "Apostels" status sammenlignet med et almindeligt menneske, uanset hvor begavet dette er (selv et "Geni"). Grundet sit umiddelbare forhold til Gud besidder en apostel "Myndighed", ræsonnerede Kierkegaard, og dette er noget som almindelige mennesker, selv genier, ikke besidder. Kierkegaards overvejelser om dette spørgsmål – om "myndighedens" væsen og om "apostelens" særstatus – var oprindeligt bestemt til at blive en del af en aldrig udgivet *Bog om Adler*, men til sidst tog de form af en afhandling "Om Forskjellen mellem et Geni og en Apostel", der blev udgivet 19. maj 1849 sammen med en anden, beslægtet afhandling, "Har et Menneske Lov til at lade sig ihjelslaae for Sandheden", i et bind betitlet *Tvende ethisk-religieuse Smaa-Afhandlinger*, som foregav at være affattet af en med navnet "H.H."⁵

Det er klart, at spørgsmålet, der stilles i "martyriumsafhandlingen" (om hvorvidt "et Menneske" bør lade sig slå ihjel for "Sandheden") har en direkte relevans for vores undersøgelse af Kierkegaards tanker om martyriet – men denne afhandling bør ikke skilles i kontekst fra "myndighedsafhandlingen" (om måden hvorpå en "apostel" er forskellig fra "et menneske" – dvs. et *almindeligt* menneske) hvortil den er tæt forbundet.⁶ I "martyriumsafhandlingen" drog Kierkegaard den slutning, at et menneske (dvs. et *almindeligt* menneske) ikke er berettiget til at tillade andre at påtage sig skylden ved at slå ham ihjel for sandheden, fordi der ikke er nogen absolut, kvalitativ forskel mellem et almindeligt menneske og dets forfølgere. Ingen af dem har et *umiddelbart* forhold til Gud, og således besidder ingen af dem "myndighed". På den anden side har en "apostel" faktisk et umiddelbart

5. Interessant nok, blev pseudonymet "H. H." ikke definitivt identificeret med Kierkegaard i hans levetid. Broderen P. C. Kierkegaard tilskrev "H. H. s" arbejde til en epigon, der imiterede Søren Kierkegaards stil. Derefter fandt Kierkegaard det nødvendigt at underrette broderen om, at han faktisk var forfatter af *Tvende ethisk-religieuse Smaa-Afhandlinger*.

6. Forordet til martyrierafhandlingen er dateret "sidst i 1847" (se SKS 11 [København: Gad 2006], 59), men dette ser ud til at det tidspunkt, afhandling fandt sin endelige form, hvorimod journaloptegnelser, der forholder sig til emnet kan spores tilbage til medio maj–tidlig juni 1847; se, fx journaloptegnelse NB2:37 i SKS 20, 155-156. Altså blev *Tvende ethisk-religieuse Smaa-Afhandlinger*, som er af største betydning for overvejelser vedrørende Kierkegaards syn på martyriet, undfanget lige inden 1848- revolutionen og udgivet umiddelbart efter denne begivenhed, som synes at have haft stor betydning for Kierkegaards syn på sagen.

forhold til Gud, og derfor besidder han myndighed og dermed den absolutte, kvalitative forskel fra andre mennesker, som gør det muligt for ham at tillade andre at slå ham ihjel for sandheden.

Som vi får at se, blev Kierkegaards senere brydning med spørgsmålet om det personlige martyrium bundet sammen med spørgsmålet om, hvorvidt han selv havde et umiddelbart forhold til Gud og derfor var mærket af den absolutte kvalitative forskel fra andre mennesker, der kunne gøre et martyrium tilladeligt. Med fare for at springe til historiens slutning – og tilmed en historie som jeg ikke selv har læst færdig eller er færdig med at tyde – vil jeg her vove at sige, at det ser ud til, at Kierkegaard kommer til at svare *negativt* på spørgsmålet, idet han slutter, at han *ikke* havde et “umiddelbart” forhold til Gud og derfor hverken var kaldet til eller tilladt at være martyr. Men rejsen snoede sig ad lange og bugtede veje for Kierkegaard, som til stadighed var bange for på den ene side at sænke overliggeren alt for lavt, at redde sig selv alt for let, og på den anden side frygtede han, at han i sit “Tungsind” kunne komme til at hæve overliggeren umuligt højt med et selvplageri, som han vidste også kunne være en form for “Stolthed”.

Som bekendt, havde Kierkegaard endnu inden 1848 hævdet, at fremmarchen af massesamfundet, af “Mængden”, af dagspressen, af hvad han kaldte “Ballotation” (hvormed han mente den utilbørlige brug af kvantitative midler til at afgøre sager, der var af kvalitativ betydning) – kort sagt, det “Numeriskes” voksende kraft – var det ondes hovedkilde i den moderne verden:

Mængden er Usandheden. Derfor blev Kristus korsfæstet, fordi han ikke vilde have med Mængden at gøre, (om han end henvendte sig til alle), fordi han ikke vil stifte Partie, ikke tillade Ballotation men være, hvad han var, Sandheden, der forholder sig til den Enkelte. – Og derfor er Enhver, der i Sandhed vil tjene Sandheden eo ipso Martyr; var det muligt, at et Msk. i Modersliv kunde fatte den Beslutning i Sandhed at ville tjene Sandheden er han ogsaa endnu i Modersliv eo ipso Martyr. Thi at vinde en Mængde er ingen Kunst, dertil behøves blot Usandhed, og lidt Kjendskab til de msklige Lidenskaber. Men intet Sandheds-Vidne tør indlade sig med Mængden; hans Gjerning er det at indlade sig om muligt med Alle, men bestandigt enkeltviis, tale med hver især paa Gader og Stræder – for at splitte ad.⁷

“Pressen”, hævdede Kierkegaard, er “Mængdens” organ, som orkestrerer og forstærker “Alles” stemme. Men pressen er ikke stemmen af noget eksisterende, enkelt individ, og derfor så Kierkegaard det som sin personlige opgave at angribe pressen og således “splitte” mængden

7. Journaloptegnelse NB:215, SKS 20, 127; optegnelsen er fra sidste del af 1846–tidlig 1847.

ad og dermed at gøre det muligt for folk at stå op som enkelte individer. Det var et utaknemligt, farligt foretagende – endda så farligt, at Kierkegaard gentagne gange taler om martyriet i denne forbindelse. Her er fx to journaloptegnelser fra maj 1847 og tidligt i 1848, lige inden marts-revolutionen samme år:

Dag-Pressen er og bliver det onde Princip i den moderne Verden; sophistisk har den ingen Grændse, da den bestandigt kan synke længere og længere ned i Valget af Læsere. ... [D]et er et ligefremt Martyrium at bryde med Majoriteten og Udbredtheden, der i eet væk vil forfølge og mishandle en Saadan.⁸

“Mængden” er Instantzen, “Mængden” er Gud, Mængden er Sandheden Mængden er Magten og Æren. ... Det gjælder fra nu af, at ethvert Sandhedens Vidne vil rette sig mod Mængden, enhver *sand* Martyr vil falde for Mængden, det gjælder, at just det at ville staa ene i Guds Navn, for at vidne om at der er en Gud til, at just det som man vil bebreide enhver Saadan, at han Ingen vil have til Hjælp, er hans Opgave.⁹

Under forhandlingerne om Grundloven for det nye Danmark blev der vedtaget en kompromisløsning (som Kierkegaard fandt mistænkelig) angående statskirkens fremtidige stilling. Den gamle statskirke, som havde været en integreret del af enevældsmonarkiet, skulle leve videre som en *de facto* etableret kirke, “Den danske Folkekirke.” Og ligesom den gamle statskirke havde været underlagt kongens vilje, så ville den nye Folkekirke i sidste instans blive underlagt folkeviljen, som den kommer til udtryk i folkestyrets parlamentariske flertal. Kierkegaard fandt dette og beslægtede begivenheder ildevarslende og skrev, at “just Aar 48- Katastrophen havde stillet Martyriet anderledes.”¹⁰

Under den gærende uro, der gik forud for revolutionen og borgerkrigen i 1848, bemærkede Kierkegaard (som ikke holdt sig tilbage fra at referere til sig selv som et “Genie”):

Det Tiden behøver er ikke et Genie – den har saa vist faaet og haft Genier nok, men en Martyr, En, der for at lære Msk. at lyde selv blev lydig indtil Døden, En, hvem Mskene sloge ihjel og see just derved tabte; thi netop ved at slaae ham ihjel, ved saaledes at seire, bleve de bange for dem selv. Det er Opvækkelsen som Tiden behøver.¹¹

8. Journaloptegnelse NB2:29, SKS 20, 152; optegnelsen er fra maj måned 1847.

9. Journaloptegnelse NB4:57, SKS 20, 313; optegnelsen er fra sidste del af januar–første del fra marts 1848.

10. Journaloptegnelse NB10:3, SKS 21 (København: Gad 2003), 259; optegnelsen er fra februar 1849.

11. Journaloptegnelse NB3:19, SKS 20, 254; optegnelsen er fra november–december 1847.

I de første måneder i 1848, under det nationalistiske og politiske hysteri, der førte til martsrevolutionen og Slesvigkrigen, var Kierkegaard ikke kun en forudseende antinationalist og en skeptiker angående politik, men hævdede også, at kun den mest dybtgående religiøse individualisme, drevet helt til martyrium, ville kunne være i stand til at svare til sine tiders behov:

Den hele Frygt for Tydskland er en Indbildning, en Leeg, et nyt Forsøg paa at smigre National-Forfængelighed. 1 Mill. Msk. der redeligt tilstod sig selv at være et lille Folk, og nu for Gud hver især besluttede at ville være hvad man er: er en uhyre Magt; her er slet ingen Fare. ... Der forestaaer Danmark en væmmelig Periode. Kjøbstads-Aand og Smaalighed-Arrigskab mod hinanden indbyrdes; man vil tilsidst blive mistænkt for at være tydsk, hvis man ikke gaaer med en vis Art Hat o: s: v: o: s: v:. ... See dette er Danmarks Ulykke – ell. dette er Straffen over Danmark, et Folk, uden sand Guds frygt, et Folk der kun har Bysnak til National-Bevidsthed, et Folk, der forguder det at være Ingenting, et Folk, hvor Skole-Drenge ere Dommerne, et Folk, hvor de, der skulde styre ere bange og de, der skulde lyde ere frække, et Folk, hvor man hver Dag kan faae et nyt Beviis paa, at der ingen offentlig Sædelighed er i Landet – et Folk, der enten maa frelses ved en Tyran, ell. ved et Par Martyrer.¹²

I løbet af sommeren og efteråret 1848 begyndte Europas revolutioner at slå om til reaktion, og efter general Cavaignacs undertrykkelse af den parisiske opstand sidst i juni (“*les journées de juin*”), fulgte de andre europæiske regeringer trop, og førrevolutionære forhold blev genoprettet, ofte med store blodsudgydelser. Kierkegaard havde en ældre ven, den konservative jurist og akademiker J.L.A. Kolderup-Rosenvinge, med hvem det var Kierkegaard en fornøjelse at tale under deres spadsereture. I sommeren 1848 havde Kolderup-Rosenvinge over for Kierkegaard udtrykt sine skuffelser over general Cavaignac samt sine forhåbninger om, at en eller anden “stærk mand” ville genoprette orden. I et brev, der indeholder genklang af den ovenfor citerede journaloptegnelse fra tidligere på året, svarede Kierkegaard til Kolderup-Rosenvinge: “De venter en Tyran, hvor jeg venter en Martyr”.¹³

Det vil sige, i august 1848 var Kierkegaards tidligere frygt for, at martyrer skulle blive nødvendige for at beskytte mod pøblens nederdrægtighed, nu blevet til virkelighed – martyrer var nu blevet en aktuel nødvendighed. Efter 1848 revolutionen kom Kierkegaard sågar til det synspunkt, at kristendommen selv faktisk *krævede* martyrium:

12. Journaloptegnelse NB4:50, SKS 20, 310; optegnelsen er fra sidste del af januar–tidlig marts 1848.

13. Søren Kierkegaard, *Breve og Dedikationer*, SKS 28 (København: Gad 2012), 409; brevet er udateret, dog er det blevet tidsfæstet til august 1849.

“Det eneste sande Udtryk for at der er noget Absolut til er at blive dets Martyr ell. Martyr for det”.¹⁴ Der gives ingen undtagelser fra denne regel, kravet er ubetinget: “Det at være Christen er hverken mere ell. mindre, aldeles hverken mere ell. mindre end det at være Martyr, enhver Xsten ∴ enhver sand Xsten er en Martyr”.¹⁵ Men Kierkegaard, som altid var dialektisk, var forsigtig med at insistere på, at dette martyrium skulle være en pludselig, impulsiv exit fra denne verden, ledsaget af fyrværkeri. Nej, det der kræves er tænksom, inderlig lidelse, et langsomt, *reflekteret* martyrium, ikke et “utålmodigt” martyrium. Her er Kierkegaards tanker om sagen fra efteråret 1848:

Consequent kan Xstds Spænding, ell. den Spænding, hvori Christd. anbringer den Christne, kun føre til og afføde Martyriets Utaalmodighed, der da jo før jo hellere begjærer at tømme Dødens Kalk. Dog denne Utaalmodighed billiger Xstd. ingenlunde. Vil man kalde Xstd. hvad den blot msklig forstaaet er, Grusomhed, saa er den systematisk i at være grusom. Den fordrer Martyriet, men ikke dets Utaalmodighed, nei dets Langsomhed. Med samme Langsomhed som en Lykkelig seer et langt Liv an, der ligger for ham, med samme Langsomhed skal Martyren Skridt for Skridt lide hver Dags Qval og da endnu den, msklig talt, evig-trøstesløse Udsigt til dettes Vedvaren ell. Stigen for hele Livet.¹⁶

Kort sagt kræver kristendommen, at et menneskes *liv* skal være et liv i fortsat martyrium, et liv som *reflekterende* lidende tjener: “Der gives kun een consequent Opfattelse af Christend. det er den at blive ihjelslagen for Sandhedens Skyld, at blive Martyr, naturligviis ikke saadan Huhei, jo før jo hellere, men med den meest gennemførte Reflexion som Tjenende”.¹⁷

I en journaloptegnelse, der klart er påvirket af de revolutionære omstændigheder tidligt i 1849, forklarer Kierkegaard, at “Et sand Martyrium ... er dog egl. kun muligt mod ‘Mængden’, det er, Martyren maa falde for ‘Mængden.’ ... Og Socrates er den eneste, er i eminent Forstand ‘Martyren’, det største Msk; medens Xstus er ‘Sandheden’, og det vilde være blasphemisk at kalde ham en ‘Martyr.’”¹⁸

14. Journaloptegnelse NB7:28, SKS 21, 91; optegnelsen er fra september el. oktober 1848.

15. Journaloptegnelse NB5:48, SKS 20, 392; optegnelsen er fra sidste del af juni el. første del af juli 1848.

16. Journaloptegnelse NB7:68, SKS 21, 110; optegnelsen er fra sidst i oktober–sidste i november 1848.

17. Journaloptegnelse NB10:136, SKS 21, 326; optegnelsen er fra sidst i februar–april 1849.

18. Journaloptegnelse NB10:139, SKS 21, 327; optegnelsen er fra sidst i marts–tidlig maj 1849.

Det er ikke Kierkegaards hensigt at udelukke de kristne fra kategorien “martyr”, for de døde for deres religiøse overbevisninger, men Kierkegaard vil gøre det klart, hvori et martyrium “i eminent Forstand” består – ved “eminent Forstand” mener Kierkegaard her “i vor tid” eller rettere “i tider som vores”, dvs. når pøbelregimet er sat i højsædet, når alt, og især åndsspørgsmål, skal afgøres ved “Ballotation,” ved “det Numeriske”. Det er grunden til, at Kierkegaard mener, at “Socrates er egl. Martyren for det Numeriske, det Offer, som Ballotationen har krævet”.¹⁹

Endvidere, hvis der gives særlige kristne martyrer, så er der også en martyriumskategori – endda martyrium “i eminent Forstand” – der står åben for dem, der ikke kan eller ikke vil *kalde sig* for kristne. Notorisk inkluderede i denne gruppe er Kierkegaard selv. Ved sit livs slutning, da Kierkegaard rettede sin sidste salve mod den danske folkekirkens kristendom, skrev han de kendte ord: “Jeg kalder mig ikke en Christen, siger ikke mig selv at være en Christen.” Det er dette jeg bestandigt maa gjentage ... jeg er ikke en Christen. ... Den eneste Analogie jeg har for mig er: Socrates”.²⁰

Det er klart, at Kierkegaard betragtede sig selv som beslægtet med den sokratiske, om ikke den kristne martyriumstradition, for hos den sokratiske var martyriet specifikt egnet til netop “Mængdens” tidsalder. I et selvbiografisk fragment fra begyndelsen af 1849, der har titlen “Digterisk om mig selv”, beretter Kierkegaard at:

Allerede som lille Barn blev det mig fortalt, og saa høitideligt som muligt: at “Mængden” spyttede paa Xstus, som dog var Sandheden. ... Denne Tanke – ved Hjælp af hvilken jeg ogsaa strax og let, som det mindre Vanskelige, forstod, hvad der beskæftigede mig meget i min Ungdom: hiin den eenfoldige Vise, hvem “Tallet”, “Mængden” forfulgte og dømte til Døde – denne Tanke er mit Liv.²¹

På denne vis tjente Sokrates (hvem Kierkegaard ofte omtalte som “hiin eenfoldige Vise”), “Tallets” og “Mængdens” offer, som en mellemting mellem Kierkegaards forståelse af Kristi lidelser og hans forståelse af sine egne.

19. Journaloptegnelse NB15:112, SKS 23, 78; optegnelsen er fra februar 1850.

20. *Øieblikket*, nr. 10, SKS 13 (København: Gad 2009), 404-405. Se Bruce H. Kirmmse, “‘I am not a Christian’ – A ‘Sublime Lie’? or ‘Without Authority,’ Playing Desdemona to Christendom’s Othello”, i *Anthropology and Authority: Essays on Søren Kierkegaard*, red. Poul Houe, Gordon Marino & Sven Rossel (Amsterdam / Atlanta: Rodopi Press 2000), 129-136.

21. Journaloptegnelse NB10:191, SKS, 21, 356-357; optegnelsen er fra sidst i februar-tidlig marts 1849.

I en journaloptegnelse fra januar 1848 forklarer Kierkegaard, hvorfor provinsialismen og middelmådigheden i Danmark var blevet hans “martyrium”:

Der er dog aabenbart ubeskrivelig lidt Religieusitet i Danmark. Dette er ganske naturligt. 20 Freds-Aar, almdl. Velstand, omtrent Ligelighed imell. alle Stænder, et lille bitte Land, hvor vi alle kjende hinanden: der maa Msk-Frygt, og Generethed, og det at være som de Andre, og det at det er saa flaut ikke at være ganske som de Andre, det maa være det Herskende. Men dette er just al sand Religieusitets værste Modsætning, dens arrigste Fjende. Ganske simplement udvortes betragtet er jeg i Danmark eneste af min Slags: saa lille er Landet. Et uafhængigt Msk, og som dertil har Forudsætninger til at kunne beskæftige sig med Aands-Interesserne, og som saa gjør det. Medens jeg nu ydmygt maa takke Gud for denne min Begunstigelse, saa er den ganske ligefrem i en anden Forstand min Forbandelse, thi dette er mit Martyrium.²²

Men selv om han tolkede sin situation som sit “martyrium”, var Kierkegaard også klar over, at han faktisk ikke kunne bære det. Han følte sig både kaldet til at være martyr *og* ude af stand til at være det. Til tider anså han endda sin optagethed af martyriet som en slags hypokondri forårsaget af hans “Melancholie” (som han også benævner sit “Tungsind”): “Endnu er jeg dog ikke istand til egl at blive en Martyr for Xstd, thi i saa høi Grad tør jeg ikke kalde mig Christen. Jeg er egl. et Genie, der muligt kunde blive Martyr for Sandheden ∴ for det sandt at fremstille hvad Xstd er. ... Mit Tungsind bedrager mig formdl. blot med Tanken om den nære Død”.²³

Allerede en måned senere, i maj 1849, gjorde Kierkegaard grin med sig selv, fordi han dumpede som martyr og endte som bare “digter”: “en Digter. En Digter! I Sandhed nu en Digter mere ... Nu, en Digter! Nu, da der behøves om muligt i tusindviis Martyrer, de egl. Redningsfolk. Dog, jeg har frygtet for, at ville noget for Høit, og saa bag efter at skulle skade, ved ikke at kunne. Men det er Tungsind”.²⁴ I sine journaler har Kierkegaard meget at sige angående dette tungsind. Før i tiden havde han ment, at han muligvis kunne blive helbredt fra det, måske ved lægekunst, men dette viste sig at være frugtesløst, og han endte med at anse det for at være “Pælen i Kjødets”, en byrde, han simpelthen måtte bære – dog uden derfor at tilskrive sin lidelse nogen af de med martyriet beslægtede dyder. Tungsindet var bare en del af hvem han var, hverken en last eller en dyd. En martyr var han ikke.

22. Journaloptegnelse NB4:31, SKS, 20, 303; optegnelsen er fra januar 1848.

23. Journaloptegnelse NB7:45, SKS 21, 98; optegnelsen er fra september el. oktober 1848.

24. Journaloptegnelse NB11:25, SKS 22 (København: Gad 2005), 21; optegnelsen er fra maj 1849.

Samme måned, maj 1849, skrev Kierkegaard en journaloptegnelse, der henviser til hans afhandling “Om Forskjellen mellem et Geni og en Apostel”, der som nævnt var en af de to afhandlinger som dengang udkom i det lille bind, *Tvende ethisk-religieuse Smaa-Afhandlinger*: “Det jeg for alt har at vogte paa, er, at jeg ikke afstedkommer Begrebsforvirring, men bliver mig selv tro i at være hverken mere ell. mindre end et Genie, ell., at være en Digter og Tænker med et quantitativt Mere ... Et kvantitativt Mere, ikke et kvalitativt Mere; thi det kvalitative Mere er: Sandheds-Vidnet, Martyren, hvad jeg ikke er”.²⁵

Ubestrideligt var det dog – ifølge Kierkegaard – at tidsalderen behøvede en martyr, og hvis ikke han selv kunne være en sådan, håbede han ikke desto mindre, at hans gaver som “digter” ville gøre det muligt for andre at træde i karakter i denne rolle. Efterhånden som udfaldet af 1848-revolutionen og folkesuveræniteten gjorde det klart, at den nyomdøbte danske folkekirke var underlagt flertallets gunst, der til enhver tid holder magt i parlamentet, blev denne situation en højst presserende sag for Kierkegaard. I slutningen af januar 1851 var Kierkegaard blevet urolig over den store forandring i dansk politik og i det kulturelle liv, en udvikling, der havde opmuntret og bemyndiget dem, som havde til hensigt at “reformere” kirken. I en lang journaloptegnelse med overskriften “*Min Tilværelses Betydning i Tiden*”, forklarede Kierkegaard sin frygt: “Vi Msker have det i ethvert Øieblik, i en vis udvortes gudforladt Forstand, i vor Magt at ballotere ogsaa om Xstd. Vi kunne jo sige: saadan ville vi have det, og det kalde vi Xstd. O, lader os vogte os!”²⁶ For at undgå, at kristendommen skulle blive fordrejet eller tilsidesat ved parlamentarisk befaling, kunne “en digter” måske fremstille kristendommen som “idealet” – dog hvis folket ikke vil agte på digterens stemme, vil en martyr, et “Sandheds-Vidne” blive nødvendig, og i så fald ville situationen ikke være så behagelig. I den ovenfor citerede journaloptegnelse forklarer Kierkegaard dette mere detaljeret, og her citerer jeg en længere passus af samme optegnelse:

Og hvad kan jeg byde? Jeg er en Digter – ak, kun en Digter. Men i Idealitetens Herlighed kan jeg fremstille Xstd, og det har jeg gjort. ... Jeg er kun en Digter, ak kun en Digter. Seer ikke paa mit Liv – og dog seer kun paa mit Liv, for at see, hvilken maadelig Xsten jeg er, hvad I ville see bedst, naar I høre paa min Tale om Idealet. Og paa denne hører; thi blæse være med min Smule Person. Jeg er kun Digter. Jeg elsker dette jordiske Liv kun altfor høit, vil gjerne have msklig talt gode Dage, more mig, nyde Livet o: s: v.: Ak, og jeg forstaaer, at strengt

25. Journaloptegnelse NB11:53, SKS 22, 36-37; optegnelsen er fra maj 1849.

26. Journaloptegnelse NB23:33, SKS 24 (København: Gad 2004), 222-223; optegnelsen er fra januar 1851.

taget fordrer Xstd. noget ganske Andet. Men just fordi jeg dybt ydmyget tilstaaer min Ringhed, saa har jeg forstaaet, at Xstd. tillader mig, idetmindste indtil videre ... at leve saaledes. ... Jeg er kun en Digter. ... O, skal Sagen gaae til næste Instants: skal der et Sandheds-Vidne til for at standse – nei, han tager ikke mod Sligt. Frygtelig haardfør som en Afdød, ubevæget og ubevægelig, noterer han Eder og mig, os alle Prisen paa det at være Xsten saa høit som “Aand” er, han afskaffer alle Confinier; han haster med Længsel efter sit eget Martyrium, og han kan derfor ikke spare os Andre.²⁷

Kierkegaard mente også, at martyriet i nutiden ikke nødvendigvis ville få en blodig fremtræden, men måske tage form af spot og latterliggørelse. Allerede i december 1848 havde han skrevet “Kom Xstus nu til Verden, vilde han dog maaskee ikke blive slaaet ihjel, men udleet. Dette er Martyriet i Forstandens Tid, i Følelsens og Lidenskabens Tid slaaes man ihjel”.²⁸ Også tilbage i sommeren 1848, havde Kierkegaard opgivet alle tanker om et *umiddelbart* forestående martyrium – hvad enten det ville være af den blodige eller latterliggørende slags – men han var åben for muligheden af et sådant martyrium i fremtiden: “Dersom jeg havde Formue, vilde jeg vove mig videre ud, vel ikke for at blive slaaet ihjel, (dette er jo syndigt) men dog med den Mulighed for Øie, menende, at Tiden maatte medføre at mit Liv tog et høiere Sving endnu”.²⁹ Og i september 1849 omtaler han faktisk sig selv som en “Latterens Martyr”: “Jeg lever nu her, har frivilligt udsat mig for og udholder det langvarige og dog maaskee meest forbittrende Martyrium, det Redicules, (dobbelt piinagtigt fordi Forholdene ere saa smaae ...).”³⁰

Mere end et år senere, i den sidste del af januar 1851, i en journaloptegnelse med overskriften “Frihed”, gør Kierkegaard en temmelig foruroligende betragtning om “den sande Christens” forhold til martyriet:

Den sande Xsten ... er (om end i en uendelig renere Forstand) som Den, der gaaer med en skarpladt Pistol hos sig, han veed Udvei; han er (om end i uendelig renere Forstand) som Stoikeren, der gik med Selvmordets Tanke hos sig, han veed Udvei. Derfor gjør han ikke mange Ophævelser, kan netop derfor taale saare meget, just fordi han veed med sig selv og med Gud, at kommer det til et vist Punkt saa vinker Martyriets Udvei ham.³¹

27. Journaloptegnelse NB23:33, SKS 24, 220-223; optegnelsen er fra januar 1851.

28. Journaloptegnelse NB8:60, SKS 21, 171; optegnelsen er fra december 1851.

29. Journaloptegnelse NB11:125, SKS 22, 75; optegnelsen er fra juni 1849.

30. Journaloptegnelse NB12:157, SKS 22, 237; optegnelsen er fra september 1849.

31. Journaloptegnelse NB23:13, SKS 24, 211; optegnelsen er fra sidst i januar 1851.

I den første del af 1851 var situationen denne, at “Martyriets Udvei” igen “vinkede” til Kierkegaard. Muligvis ville martyriet bogstaveligt betyde døden for den, som aflægger vidnesbyrdet for “Sandheden”, eller måske ville det være den langsomme, nedslidende smerte af uendelig latterliggørelse. Allerede i en journaloptegnelse fra efteråret 1849 havde Kierkegaard – med klart sigte på Mynster og Martensen – fremhævet forskellen mellem de teateragtige opførelser, som man får fra højtidelige søndagsprædikanter og “en Martyr, der gesticulerer med sin daglige Existents”:

O, en Martyr, der gesticulerer med sin daglige Existents, han kan ikke saaledes concentrere i Øieblikket, som disse delicate Talere, der kiæles for hele Ugen igjennem indtil de om Søndagen stadse og svære i een Time; o, en Martyr, der gesticulerer med sin daglige Existents, han kan ikke saaledes vellystig drage den æsthetiske Opmærksomhed paa sin Stemmes Velklang og sine mægtige Gestus, thi da al hans Gesticuleren væsentlig er: at omsætte *i* Handlen, saa unddrager den sig hiin flygtige Opmærksomhed i Øieblikket.³²

Men hvad betyder det virkelig, at være “en Martyr, der gesticulerer med sin daglige Existents” og “omsætter” sine ord “i Handlen”?

Her – for at jeg kan forsyne os allesammen med et i hvert fald *midlertidigt* svar – bliver jeg nødt til at springe over nogle år for at lande i et territorium i Kierkegaards journaler, som jeg *ikke* har læst og undersøgt i sin helhed, og derfor er mine konklusioner kun tentative. Når dette er sagt, har jeg stødt på en lang og vigtig journaloptegnelse fra begyndelsen af 1853, som bærer titlen “Min Opgave. Og om mig selv.” Optegnelsen er for lang til at gengive her i sin helhed, men jeg vil give et sammendrag af optegnelsens vigtigste pointer og læse en del fra dens sidste linjer. Optegnelsen er opdelt i to. Den første del handler om kristendommen, som nu har overstået sin originale “asketiske” fase. Den anden del handler om Søren Kierkegaard, som har overstået sin egne “asketiske” fase, hvor han var besat af tanken om sit “Tungsind”. Men nu jubler han over den frihed, der er blevet forundt ham. Kierkegaard er henrykt: “Nu – Gud, o Gud være lovet! – nu forstaaer jeg det anderledes.” Nu er det gået op for ham, at “Christus ikke er smaalig”, at “han ikke ligger og accorderer,” at Kristus ikke spidsfindigt finder på en “Juristerie” som vilde kræve “*Gjengjeld*” for sin kærlighed: “Nei, det er Naade, uendelig Naade.” Nu anerkender Kierkegaard, at hans “Tungsind ... ogsaa kan være noget Stolt”, og han skriver: “Jeg har virkelig været ifærd med at gjøre Uret mod mig selv. Uden at have et umiddelbart Forhold til Gud har jeg meent at skulle overtage Lidelser der svare til det at have et umiddelbart For-

32. Journaloptegnelse NB13:74, SKS 22, 318; optegnelsen er fra efterår 1849.

hold til Gud”. Men nu forstår Kierkegaard, at “jeg har intet umiddelbart Forhold til Gud”, og derfor er han befriet fra sine evindelige selvransagelser over at tage smerte på sig – befriet fra sit selvplageri om at blive en martyr. Han slutter optegnelsen med følgende ord:

Jeg føler mig nu saa glad, saa riig, saa ubeskrivelig riig, at jeg virkelig er i dette Øieblik, hvis jeg skulde beskrive det, som En, der har faaet en uhyre Rigdom er i det Øieblik, hvor han endnu ikke engang vil til at tænke paa eller eftersee noget Enkelt af alle Herlighederne, men svælger i det Hele – ja, jeg er uendelig rigere. ... Gjennem en frygtelig Skole ydmyget har jeg ogsaa vundet Frimodighed – o, min Gud jeg kan i dette Øieblik end ikke overkomme at optegne, hvorledes atter Alt ved Din uendelige Kjerlighed har været beregnet paa, at føre mig til dette salige Punkt. ... Dog, jeg standser her, jeg er i dette Øieblik meget for riig til at kunne optegne, hvad jeg har lidt men atter ogsaa hvad Overordentlig der er gjort for mig i Løbet af disse sidste forresten frygtelig smertelige Aar.

Denne bevidsthed om overdådig glæde, ikke ublandet med erindringen om frygtelige smerter, er måske hvad Kierkegaard mener når han taler om “at gesticulere med sin daglige Existents”.³³

33. Journaloptegnelse NB27:88 findes i sin helhed i *SKS* 25 (København: Gad 2008), 205-209; optegnelsen er dateret 13. februar 1853.